

Samira Ariadad, Rasmus Fleischer

Att göra gemensamma rum

Illustration: Mattias Elftrorp

Det finns något bortom staten och kapitalet, bortom det offentliga och det privata. Detta är det kollektiva, det vi skapar själva. Istället för gallerior och mastodontoperor: fram för många mötesplatser!

Vad menas med offentliga rum? En gång i tiden betydde det rum som bekostades med skattepengar. Dit skulle alla ha tillgång, oberoende av sådant som plånbo-kens tjocklek, och via den representativa demokratin skulle alla kunna påverka verksamheten i dessa rum. En självklar del i tanken på offentlighet har varit att varken skolor, sjukhus, scener eller parker ska vara vinstdrivande.

Även om dessa ideal lever kvar, har de späts ut med en känsla av maktlöshet. Detta tog sin början redan innan den stora vägen av utförsäljningar, på den tid då de skattefinansierade rummen fortfarande expanderade. Redan på 1960-talet grydde en berättigad misstro mot den byråkratiska kontrollen.

Folkhemmet förfogade över en stor arsenal av offentliga rum och var generöst med att tillhandahålla dem, så länge en formell organisation stod som ansvarig. Möjligheten för nya gemenskaper att uppstå har förblivit begränsad i dessa tydligt styrda rum: viss musik får spelas i kulturskolan, vissa kulturaktiviteter ske på fritidsgården, tillstånd krävs för en folksamling på torget). Enligt den byråkratiska logiken ska offentliga aktiviteter inte göras på plats, utan planeras i förväg.

Folkrorelseägda rum, som Folkets Hus, började redan tidigt i hög grad att användas för rent konsumtionsinriktad kulturverksamhet, exempelvis filmvisningar utan inramande samtal. Det bäddade för

den senare utveckling där Folkets Hus började hyras ut åt företagsjippon till marknadspris – eller säljas ut helt.

Även offentliga utomhusmiljöer har steg för steg, tack vare politiska beslut, sålts ut eller givits bort till privata företag. När en stadsdel "rustas upp" är det numera rutin att offentliga parkbänkar monteras bort, till förmån för uteserveringar som tillåts ta över trottoarerna. Övertagandet kan ske smygande och på skenbart oskyldigt vis, som när dagis säljer ut sina egna lekplatser och i stället låter barngruppen leka i en närliggande park.

Allt fler utrymmen byggs även om till instängda rum. Köpgallerior lämnar inget utrymme för människor att träffas på andra villkor än konsumtion. Även om de är öppna utrymmen, eftersom alla i princip har rätt att vistas där, innebär den privata kontrollen ett strikt förbud mot att nya gemenskaper bildas. Kontaktsökande beteende i en galleria – oavsett om det rör sig om flygbladsutdelning eller om triviale småprat – leder förr eller senare till att vaktstyrkan anländer.

Vi påstår inte att människor går till inglasade gallerior för att de är lurade. För många är det ett faktum att den vardagliga rutinkonsumtionen kan skötas mer effektivt i en galleria än i den öppna staden, hur frestande det än kan vara att romantisera stadens gatuliv som motvikt till de sterila gallerierna. Här gäller det att inte stirra sig blind på de individuella preferenserna,

eftersom de betingas av arbetstider, bostadstillgång och transportmöjligheter.

Förutom utförsäljningarna av befintliga lokaler sveper en väg mastodontbyggen över landet. Kommuner hoppas dra till sig jättelika rockkonserter och mässor, eller försöker stoltsera med extraordinära konsthallar och operahus. Tänk om dessa pengar i stället kunde satsas på fler men mindre rum, samtidigt som kulturpolitiken vidgades till att inte bara dela ut pengar utan även skapa bättre möjligheter för egenfinansierade verksamheter.

Gemensamma rum ska inte likställas med en kompromisslös öppenhet där alla människor alltid måste känna sig exakt lika välkomna. Vem som rent formellt äger rummet är heller inte fullständigt avgörande – kollektiv kan, om så bara för korta stunder, göra privata rum till gemensamma.

För att nya kollektiv ska kunna uppstå – oavsett om det gäller informella subkulturer eller politiska organisationer – måste först av allt människor ta fysiska rum i besittning, vilket möjliggör nya möten, men också splittring och antagonism. Gemensamma rum innebär en möjlighet att både träda in i gemenskaper och att träda ut ur dem till förmån för andra.

I stadens biografier ska man sitta tyst och titta på filmen, i butikerna ska man titta på varor och handla och på restaurangen sitta och äta. Att ta en tupplur går inte för sig, annat än på hotellrum. Koderna för

accepterat beteende i utrymmen som syftar till försäljning är just det som särskiljer dem från gemensamma rum.

Även om dessa regler fortsätter att vara inbyggda i arkitekturen, undermineras de i viss mån av digital teknik. Tillgången till filmprojektorer har exempelvis möjliggjort andra sätt att samlas kollektivt kring film, som i fenomenet "piratbio". Mer öppet än "hemmabio", men mindre anonymt än "biopalats" och med möjlighet att bädda in filmen i ett sammanhang av politiska samtal och nya bekantskaper, vilket inget av de två traditionella alternativen erbjuder. Piratbio är därför politiskt, inte främst för att det trotsar upphovsrätten, utan genom att skapa nya rum för film, och nya möjligheter för kollektivt att samlas, för gemenskaper att äga rum.

Nittonhundraålets kulturindustrier utnyttjade listigt tudelningen av rummet i privat och offentligt för att kunna ta betalt två gånger för samma produkt: köpa skivan och gå på diskoteket, hyra videon och gå på bio. Bekräfta en familjär gemenskap, konsumera en fiktiv gemenskap – men inte skapa nya gemenskaper på egna villkor. Nya gemenskaper som kanske inte kan placeras till något som kallas varken privat eller offentligt.

För själva uppdelningen av världen i två motsatta sfärer, en privat sfär och en offentlig sfär, är i sig en liberal idé. Trots dess totala dominans inom de senaste tvåhundra årens politiska tänkande, har det i praktiken fortsatt att existera en gräzon – men dess stora betydelse för politiska och kulturella gemenskaper har gjorts osynlig. Band behöver replokaler, hackers behöver hackerspaces, föreningar behöver möteslokaler – dessa rum uppfyller kanske inte kriterierna på fullständig öppenhet, men de har ett eget värde, just som gräzoner mellan de båda ytterligheterna privat och offentligt. Det är i hög grad i sådana rum som nya gemenskaper i första taget uppstår och utvecklas, vilket lägger grunden för mer utåtriktade aktiviteter och bidrar till att hålla kulturella gemenskaper vid liv.

En liberal kultursyn utgår från tanken på att individer har vissa kulturella preferenser som de vill tillgodose. Individen vill höra en viss låt, se en viss film eller läsa en

viss blogg. Varifrån hon har fått dessa preferenser är ointressant, i enlighet med fantasin om ett autonomt mänskligt subjekt. Digitaliseringen har inneburit att var och en av oss potentiellt har tillgång till oändligt mycket mer musik, film och text än vad vi kan ta till oss under en livstid.

Den liberala individualismens kultursyn har därför blivit än mer verklighetsfrämmande. Ingen kan på allvar tro att det vi kallar individuella preferenser skulle utvecklas i isolering. Vad vi efterfrågar i kulturväg är resultatet av vilka gemenskaper vi ingår i, eller drömmer om att ingå i. Först i kommunikationen med andra kan en film, en låt eller en idé beröra enskilda människor. Detta förnekas dock av den liberala logiken, som bara intresserar sig för hur varje isolerad individ på effektivaste vis ska få tillgång till vad just hon vill ha.

Detsamma gäller för skapandet av nya filmer, låtar och idéer. Kulturens ursprung är inte individuella genier, så som påstås av den seglivade myten om upphovsmannen, utan gemenskaper. Även dessa gemenskaper behöver äga rum, särskilt i gräzonerna i form av exempelvis replokaler. Enligt en liberal kultursyn är "kultur" dock något som svävar i det blå – kulturen behöver inte äga rum och behöver ingen gemenskap. Liberala tyckare, liksom politiker av alla kulörer, älskar därför att framhålla företagen Spotify och Voddler som lösningen på snart sagt alla frågor.

Begreppet kulturpolitik har fått en allt snävare innebörd. Ofta inskränks den till att underlätta för individuella upphovsmän ska kunna producera kulturella produkter, som individuella konsumenterna ska få tillgång till. Frågan om hur kollektiva kulturaktiviteter kan äga rum hamnar nästan helt utanför den officiella kulturpolitiken – vilket är en del av bakgrunden till den nya vägen av husockupationer. Flertalet ockupationer har inte syftat till bostäder, utan just till rum för kultur, som olika gemenskaper kan få skapa på egna villkor, oavsett om det handlar om att få spela musik, ordna filmvisningar eller andra kulturaktiviteter. Ofta kombineras musikscen, möteslokal och hackerspace. Det kan också noteras att flera av de lokaler som ockuperats har varit kommunägda, kanske för att de kommu-

nala rummen har förlorat sin karaktär av gemensamma rum.

Fysiska rum har bara blivit viktigare, i takt med att digitaliseringen har vidgat utbudet på kulturyttringar och därmed gjort detta utbudet allt mer oöverskådligt. Att förankra de digitala gemenskaperna i lokala aktiviteter är ett oslagbart sätt att göra kollektiva urval ur överflödet av film, musik och idéer.

Vi vill föreställa oss en kulturpolitik som utgör länken mellan Nätet och Staden. En kulturpolitisk maning skulle vara att satsa på att öppna fysiska rum hellre än att stänga nätkanaler som man nu gör i namn av att skydda kulturen.

Mycket kan vinnas på att hitta parallellerna mellan nätet och staden. Ett exempel är det nyligen myntade begreppet "spotifiering" som kan beteckna hur ett fritt utbyte av filer ersätts av Spotifys centralt kontrollerade distribution (det vill säga fildelning ska lösas med musikstreaming där Spotify bestämmer vilken musik som finns). Men spotifieringen går även att koppla till hur öppna gator och torg förvandlas till inglasade gallerior. Ett fritt Internet inkluderar öppna fildelningsnätverk och en möjlighet att kommunicera på valfritt sätt, utan censur. En fri offentlighet inkluderar på liknande vis oinglasade gator och öppna rum och ger på det sättet möjlighet för nya gemenskaper att uppstå och komma till uttryck.

Därför behöver de gamla offentligheterna både försvaras och kompletteras. Men de offentliga rummen måste mer än något annat styras genom kollektiva praktiker, på deras egna villkor. Då måste utrymme ges också för att göra saker utan krav på att långt i förväg ha formulerat syftet med vackra ord i projektansökningar och verksamhetsplaner.

Uppfattningen om det offentliga rummet bör uppdateras. Från en mer traditionell uppfattning om rum som bara finns där – och som politiker kan tillhandahålla åt oss – till en tanke på offentliga rum som en praktik. Offentligheten är bara gemensam så länge den ständigt skapas på nytt, genom att olika slags rum öppnas och länkas samman. •